

ОСВОБОЖДАВАНЕТО ОТ НАКАЗАТЕЛНА ОТГОВОРНОСТ С НАЛАГАНЕ
НА АДМИНИСТРАТИВНО НАКАЗАНИЕ ПО ЧЛ. 78А НК
В СРАВНИТЕЛНОПРАВЕН АСПЕКТ

Атанаска Петкова

EXEMPTION FROM CRIMINAL LIABILITY UNDER ART. 78A OF THE CRIMINAL
CODE FROM THE PERSPECTIVE OF COMPARATIVE LAW

Atanaska Petkova

Abstract: *The institute of exemption from criminal liability by imposing an administrative penalty is similar to legal institutes for sanctioning perpetrators of minor crimes, which are regulated in many other countries. The German Code of Criminal Procedure provides for a special procedure, which in practice leads to exemption from criminal liability. In Art. 153a of the Code, it is stipulated that the prosecutor may not bring charges for a crime if the accused person fulfils specific conditions: recovery of the damage caused by the crime; payment of a sum of money for the benefit of a charity or the State Treasury.*

Keywords: *crime; administrative offence; exoneration from criminal responsibility; administrative punishment; Art.78a of the Criminal Code.*

Институтът на освобождаването от наказателна отговорност с налагане на административно наказание е заимстван от руското наказателно право, но сходни правни институти за санкциониране извършителите на леки престъпления са уредени и в други държави, чиито правни системи принадлежат към различни правни семейства: романо-германската и англосаксонската правна система (наричана още Общо право, Common Law).

Романо-германското правно семейство, към което принадлежи и българската правна система, възниква в Европа и обхваща правото на държавите от Стария континент, Латинска Америка и Африка. Характерна особеност е, че правните системи на държавите се развиват на основата на Римското право, при което правото се дели на публично и частно.

За източник на правото с най-голямо значение се приема законът, поради което романо-германското правно семейство се определя като „статутно право“. Източникът на правото „винаги се разглежда едновременно като формално-определено и институционализирано изходно начало за всички норми, които при тежават задължителен характер не само за обикновените граждани, но и за съдиите”¹. За правните системи е характерна класификацията на източниците на правото според способа на тяхното създаване и формата на външното им проявление - те биват писани и неписани, формални и неформални.

Към англосаксонското правно семейство принадлежат правните системи на Англия, Ирландия и САЩ. При него липсва както основата от Римското право, така и

¹ Вж. по-подробно за характерните черти на видовете правни семейства **Колев, Т.** Теория на правото. С.: Сиела, 2015, с. 143 и сл.

делението на правото на публично и частно - затова пък са обособени два мащабни дяла: Common Law (Общо право) и Law of Equity (Право на справедливостта). За източник на Общото право се приема съдебният прецедент (съдебната практика), който става основа за постановяването на последващи решения, тъй като за съда е предвидено задължение за съблюдаване на влезлите в сила решения (stare decisis). По този начин в съдебната система се създават приемственост и предсказуемост. На следващо място за източник на правото се счита законът в прекия смисъл на думата, но съгласно англосаксонското правно семейство съдебните решения - прецеденти, имат приоритет над закона, тъй като той не се определя като основна форма за изразяване в правото. В решенията си съдът се позовава „не на текста на закона, а на съдебните решения, прилагащи този закон”².

Английската конституция се определя като „неписана” - т.е. единен писмен нормативен акт, в който са поместени основополагащи правни норми, свързани с правата на човека, институциите на публичността и системата на държавните органи, не съществува, за разлика от писаните конституции в държавите от романо-германската правна система. Източниците на конституционно право са възлътени в отделни документи: конституционни конвенции, актове на Парламента, обичаят и доктрината. В случай на противоречие между законите, в законодателството не е предвидена процедура за обявяване на определен закон за противоконституционен, поради което следва да се приложи правилото за примат на по-късно приетия закон пред по-рано приетия.

² Пак там.

³ Според германското законодателство правонарушенията се делят на престъпления (*das Verbrechen*) и на простъпки (*das Vergehen*), като в чл. 12 от НК на Германия са дадени определения за тях. Съгласно ал. 1 „престъпленията са противоправни деяния, които се наказват с минимален срок на лишаване от свобода от една година”, а според ал. 2 „простъпките са противоправни деяния, за които минималното наказание е под една година лишаване от свобода или глоба”. И двете правонарушения са обявени в закона за наказуеми, но за престъпленията се предвижда налагане на по-тежки наказания, тъй като те засягат в по-голяма степен закриляните от закона обществени отношения и причинените от тях последици са по-тежки. Според чл. 23, ал. 1 от НК опитът за извършване на престъпление е винаги наказуем, а опитът за извършване на простъпка - само ако законът изрично го предвижда. В чл. 140, ал. 1 от НПК са изброени случаите на задължителна защита - в т. 2 се посочва, че само при повдигнато обвинение за извършено от обвиняемия престъпление се предвижда задължително участие на защитник в процеса.

I. Сравнителноправен анализ на освобождаването от наказателна отговорност по чл. 78а НК и германското законодателство

Германският наказателно-процесуален кодекс предвижда специален ред, който на практика води до освобождаване от наказателна отговорност. В чл. 153а от НПК, озаглавен „Въздържане от наказателно преследване при спазване на условия“ (*Absehen von der Verfolgung*) е уредено, че прокурорът може да не повдига обвинение за извършено престъпление, ако обвиняемият изпълни конкретни условия.

В този случай особената процедура се реализира само за престъпление, което не разкрива висока степен на обществена опасност, тъй като в горепосочената разпоредба се казва, че определените от прокурора условия следва да са „подходящи за премахване на обществения интерес от наказателно преследване и не противоречат на тежестта на вината“ на лицето. Макар да не притежават висока степен на обществена опасност, правонарушенията, за които се прилага производството по чл. 153а НПК, не могат да се квалифицират като простъпки. Те запазват характера си на престъпление³.

Във връзка с прилагането на диференцираната процедура законодателят е уредил дискреционни правомощия на прокурора, който преценява дали за извършеното престъпление следва да се наложи углавно наказание по общия процесуален ред или да се въздържи от наказателно преследване при спазване на определените условия по реда на чл. 153а НПК. В закона е посочено изрично, че за осъществяване на процедурата се изисква одобрение на

съда, компетентен да разгледа делото по общия ред, както и на обвиняемия⁴.

Наложеният от прокуратурата условия следва да бъдат индивидуализирани и да са достатъчни за постигане на поправителен и възпиращ ефект върху дееца. Някои от предвидените в закона условия за отказ от наказателно преследване са: възстановяване на вредите, причинени от престъплението; заплащане на парична сума в полза на благотворителна организация или на държавната хазна; участие в курс за социално обучение; участие в семинар за придобиване на правоспособност за управление на МПС; получаване на психиатрични, психотерапевтични или социално-терапевтични грижи и лечение и други⁵.

Прокуратурата определя срок за изпълнение на условията, който не може да надвишава шест месеца или една година в зависимост от наложените условия. Прокурорът може да удължи срока еднократно за период от три месеца. Със съгласието на обвиняемия прокурорът може също така да измени условията.

В чл. 153а, ал. 3 НПК се казва, че докато тече срокът за изпълнение на условията, давността за наказателно преследване се прекъсва.

Ако обвиняемият изпълни условията по чл. 153а НПК, за същото престъпление спрямо същото лице не може да се образува ново наказателно производство.

⁴ Районният съд се състои от: районни съдии, които разглеждат и решават делата еднолично (*der Amtsrichter*), както и от съдебни състави от един съдия и двама съдебни заседатели (*das Schöffengericht*). Съгласно чл. 24 от германския ЗСВ районният съдия е компетентен по наказателни дела за простъпки и за престъпления, за които законът предвижда наказание лишаване от свобода до 2 години. В останалите случаи, когато делото е за престъпление, за което наказанието е лишаване от свобода от 2 до 4 години, районният съд разглежда делата в състав от един съдия и двама съдебни заседатели (чл. 28 и чл. 29 от ЗСВ). По-подробно за съдебната система на Германия вж. **Йорданова, М.** Съдът, прокуратурата и разследващите органи в държавите-членки на Европейския съюз и страните-кандидатки. С.: Център за изследване на демокрацията, 2005 г. [онлайн]. [прегледан на 12 септември 2022]. Достъпен на: https://csd.bg/fileadmin/user_upload/publications_library/files/2005/2005_01_BG_The_Courts_Prosecution_and_Investigation_in..pdf

⁵ Разпоредбата на чл. 153а, ал. 2 НПК препраща към чл. 246а НПК, където се посочва, че ако съдът реши обвиняемият да се подложи на психиатрични или социално-терапевтични грижи и лечение, то следва да се изслушва експерт относно състоянието на обвиняемия и перспективите за лечение, доколкото това е необходимо, за да се определи дали лицето се нуждае от такива грижи и лечение.

⁶ Според чл. 1 от Закона за наказателната отговорност на лицата, ненавършили 21 години: „(1) Този закон се прилага, ако непълнолетно лице или подрастващ извърши простъпка, наказуема по общите разпоредби.

(2) Непълнолетен е лице, което е на четиринадесет, но все още не е навършило осемнадесет години към момента на извършване на деянието, а подрастващ е лице, което е на осемнадесет, но все

Разпоредбата за въздържане от наказателно преследване може да се приложи и в хода на съдебното производство. Със съгласието на прокурора и на подсъдимия съдът може да прекрати производството и да наложи изпълнението на условията по чл. 153а НПК. Ако по делото е конституиран частен обвинител, той следва да бъде изслушан от съда преди постановяване на решение по чл. 153а НПК, но законът не поставя като изискване наличието на съгласие от негова страна за прилагане на особената процедура.

В случай че в съдебната фаза на процеса пострадалото лице е предявило граждански иск, съдът може да се произнесе с решение по чл. 153а НПК, тъй като едно от условията за въздържане от наказателно преследване е възстановяване на вредите, причинени от престъплението.

Съдът постановява решение, което е окончателно и не подлежи на обжалване.

Ако провинилото се лице не изпълни условията на прокуратурата или прекъсне тяхното изпълнение, извършените действия във връзка с чл. 153а НПК или заплатените от него пари не се възстановяват. В този случай наказателното производство се възобновява и се провежда по общите правила.

Особената процедура по въздържане от наказателно преследване се прилага и спрямо непълнолетните извършители на престъпления⁶. Съгласно чл. 45 от Закона за наказател-

ната отговорност на лицата, ненавършили 21 години (*das Jugendgerichtsgesetz*) без одобрение от съда, компетентен да разгледа делото, прокурорът може да се въздържа от наказателно преследване, ако са изпълнени условията, предвидени в чл. 153 от НПК. Прокурорът се въздържа от наказателно преследване, ако вече е наложена или е започнало изпълнението на възпитателна мярка и не счита за необходимо съдията да участва в съответствие с чл. 45, ал. 3 или да бъде повдигнат обвинителният акт. Според закона последващите действия на провинилото се непълнолетно лице във връзка постигане на помирение с пострадалия са равностойни на образователна мярка⁷.

Решението за прекратяване на производството по реда на чл. 45 от цитирания закон може да бъде постановено и по време на съдебния процес. Решението не подлежи на обжалване.

Разпоредбата на чл. 47, ал. 3 от Закона за наказателната отговорност на лицата, ненавършили 21 години, указва, че ново обвинение може да бъде повдигнато за същото престъпление само въз основа на нови факти или доказателства. Това означава, че постановеното решение за въздържане от наказателно преследване придобива материална и формал-

на сила, подобно на присъда, и в този случай се прилага правилото *ne bis in idem*. Наличието на влязло в сила решение по чл. 153а НПК срещу същото лице за същото престъпление е едно от основанията, които изключват образуването на наказателно производство, както и за прекратяването на започнало такова. Производството по възобновяване на наказателните дела е способът за контрол върху влезлите в сила присъди и решения, тъй като общите разпоредби се прилагат и за издадените по реда на особената процедура актове.

Във връзка със сравнителноправния анализ следва да се изясни родовата подсъдност на наказателните дела в Германия и уредбата ѝ с оглед особената процедура.

Подобно на разпоредбата на чл. 35 НПК на България, чл. 24 от Закона за съдебната власт в Германия урежда, че на районния съд (*das Amtsgericht*) са подсъдни всички наказателни дела, освен подсъдните на провинциален съд (*das Landgericht*) или на върховен провинциален съд (*das Oberlandesgericht*). Съдът разглежда еднолично делата за престъпления от частен характер, както и престъпления, за които законът предвижда наказание лишаване от свобода до 2 години. В останалите случаи, когато делото е за престъпление, за което

още не е навършило двадесет и една години към момента на извършване на деянието. ”

Подобно на българската наказателноправна уредба, в Германия малолетните не носят наказателна отговорност за извършените деяния.

Непълнолетните лица, които според чл. 3, ал. 1 от същия закон „към момента на извършване на деянието са достатъчно зрели според своето морално и психическо развитие, за да осъзнаят противоправността му и да действат в съответствие с това осъзнаване”, са наказателноотговорни. Тяхната наказателна отговорност се ангажира при действието на особени правила по Закона за наказателната отговорност на лицата, ненавършили 21 години: налагане на възпитателна мярка по чл. 9, налагане на т.нар. дисциплинарна мярка по чл. 13 (напр. домашен арест) и налагане на наказание лишаване от свобода за срок от шест месеца до десет години за извършено престъпление.

Наказателноправният режим за подрастващите е по-сложен, тъй като във всеки конкретен случай съдът следва да прецени дали да приложи нормите на НК, отнасящи се за непълнолетните или общите правила. Ако извършилият деяние подрастващ следва да се третира като непълнолетен поради своето морално и психическо развитие, спрямо него ще се приложи особения режим на наказателноотговорните непълнолетни. Ако спрямо подрастващият се прилагат общите правила, съдът може да замени наказанието доживотен затвор с лишаване от свобода от десет до петнадесет години. По-подробно за наказателноправния режим на подрастващите вж. **Jescheck, H.** *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil.* Berlin: Duncker & Humblot, 1988, p. 393.

⁷ Съгласно чл. 10 от Закона за наказателната отговорност на лицата, ненавършили 21 години, съдът може да определи непълнолетния да изпълни условия, които да регулират поведението му и които имат за цел да насърчат и осигурят неговото възпитание. Те могат да бъдат: задължаване на непълнолетния да участва в консултации, обучения и програми за подобряване на поведението; поставяне под възпитателен надзор на родителите; задължаване на непълнолетния да извърши определена работа в полза на обществото; да положи усилия за постигане на помирение с пострадалото лице и други.

наказанието е лишаване от свобода от 2 до 4 години, районният съд разглежда делата в състав от един съдия и двама съдебни заседатели (*das Schöffengericht*). В Германия последните се наричат непрофесионални съдии (*der Laienrichter*).

Провинциалните съдилища са съставени от „Малко наказателно отделение“ (*Kleine Strafkammer*) и „Голямо наказателно отделение“ (*Große Strafkammer*). Съдебните състави от Малкото наказателно отделение действат като въззивна инстанция за съдебните актове на районния съд, в състав от един съдия и двама съдебни заседатели. Съдебните състави от Голямото наказателно отделение разглеждат дела като първа инстанция за престъпления, за които се предвижда наказание лишаване от свобода минимум четири години, като съставът е трима съдии и двама непрофесионални съдии, когато делото представлява фактическа и правна сложност. В останалите случаи съдът заседава в състав двама съдии и двама съдебни заседатели, както е посочено в чл. 76 от ЗСВ. В чл. 47 от същия закон са изброени изчерпателно подсъдните на Голямото наказателно отделение към провинциалните съдилища престъпления (убийство, блудство, изнасилване, умишлено престъпление срещу околната среда, довело до смърт и други).

Върховните провинциални съдилища се състоят от граждански и наказателни сенати. Последните разглеждат наказателни дела като първа инстанция за престъпления, изчерпателно изброени в чл. 120 от ЗСВ, повечето от които включват заплахата за сигурността или съществуването на държавата (държавна

измяна, предателство и шпионство и други). Според разпоредбата на чл. 121 от ЗСВ съдилищата осъществяват и касационен контрол, тъй като на тях са подсъдни делата срещу актовете на районните съдилища (непроверените пред въззивната инстанция присъди при т. нар. „директно касационно обжалване⁸“), както и делата срещу въззивните присъди на провинциалните съдилища. При реализирането на правомощията по чл. 120 и чл. 121 от ЗСВ съдебните състави се сформират от трима съдии, а при фактическа и правна сложност на делата - от петима съдии.

Федералният върховен съд (*der Bundesgerichtshof*) е висшата съдебна инстанция в Германия, която осъществява върховен съдебен надзор върху гражданските и наказателните дела. Съгласно чл. 95 от Конституцията на Федерална република Германия създадени са още Федерален административен съд (*das Bundesverwaltungsgericht*), Федерален финансов съд (*der Bundesfinanzhof*), Федерален трудов съд (*das Bundesarbeitsgericht*), Федерален осигурителен съд (*das Bundessozialgericht*) и Федерален патентен съд (*das Bundespatentgericht*), които действат като специализирани съдилища⁹.

Във Федералния върховен съд със седалище в град Карлсруе, провинция Баден-Вюртемберг, се обособяват „голям сенат по гражданскоправни въпроси“ и „голям сенат по наказателноправни въпроси“. Съдът осъществява касационен контрол върху присъдите и решенията на върховните провинциални съдилища, както и върху актовете на провинциалните съдилища, когато върховни-

⁸ Директното касационно обжалване (*die Sprungrevision*) е уредено в чл. 335 от НПК. При него съдебните актове на районния съд биват проверени не от съответния провинциален съд като въззивна инстанция, а директно се развива касационно производство пред съответния върховен провинциален съд - т.е. прескача се въззивното производство. Касационната жалба или протестът са допустими срещу всички съдебни актове, срещу които може да се подаде въззивна жалба или протест, включително и срещу първоинстанционна присъда, с която се уважава възражението на обвиняемия и му се налага различно от предвиденото в наказателното постановление наказание. Жалбата или протестът следва да бъдат подадени чрез съда, чийто акт се оспорва, в срок от една седмица от обявяването на акта. Компетентен да се произнесе по допустимостта на касационната жалба или протест е съответният върховен провинциален съд. Когато една от страните подаде жалба или протест за директно касационно обжалване, а другата страна подаде въззивна жалба или протест, съгласно чл. 335, ал. 3 НПК ще се проведе въззивно производство. В случай че касационният съд отмени първоинстанционния акт и върне делото на районния съд, спрямо новата присъда може да бъде реализирана въззивна проверка. Ако съдът приеме за неоснователна касационната жалба или протест и потвърди присъдата на първата инстанция, законът не предвижда друг редовен способ за контрол на акта.

те провинциални съдилища не са компетентни. Съдът е инстанция по правото, а не по фактите.

Тъй като българската и германската правни системи са част от романо-германското правно семейство, при направеното сравнение се откриват повече сходства, отколкото различия. И в двете системи е предвидена особена процедура за санкциониране на лицата, извършили по-леки деяния. Това е така, тъй като законодателствата са повлияни от развитието на международното право, в което също са утвърдени принципите на законност и пропорционалност на престъплението и наказанието. Хартата на основните права на Европейския съюз и Европейската конвенция за защита на правата на човека са безспорни достижения на правната наука, чрез които се защитават основните права и свободи на гражданите. Престъпленията, които обхваща приложението на чл. 78а НК, както и разпоредбата на чл. 153а НПК на Германия, не разкриват висока степен на обществена опасност, поради което използваната наказателна принуда се свежда до минимум. И в двете държави органът, който инициира особеното производство, е прокурорът, а компетентен да се произнесе по предложението му е районният съд. Законодателят и в двете държави е предвидил, че целите на наказанията по НК като

поправяне и превъзпитание на дееца, могат да бъдат постигнати, без да се налага ефективно изтърпяване на наказанието лишаване от свобода. Особените производства целят бързина, процесуална икономия и намаляване натовареността на съдилищата.

БИБЛИОГРАФИЯ / REFERENCES:

1. **Колев, Т.** Теория на правото. С.: Сиела, 2015. // **Kolev, T.** Teoriya na pravoto. S.: Siela, 2015.
2. **Йорданова, М.** Съдът, прокуратурата и разследващите органи в държавите-членки на Европейския съюз и страните-кандидатки. С.: Център за изследване на демокрацията, 2005 г. [онлайн], [прегледан на 12 септември 2022]. Достъпен на: https://csd.bg/fileadmin/user_upload/publications_library/files/2005/2005_01_BG_The_Courts_Prosecution_and_Investigation_in..pdf // **Yordanova, M.** Sadat, prokuraturata i razsledvashtite organi v darjavite-chlenki na Evropeiskiyai saiuз i stranite-kandidatki. S.: Tsentar za izsledvane na demokracyata, 2005 g. [online], [pregledan na 12 septemvri 2022]. Dostapen na:https://csd.bg/fileadmin/user_upload/publications_library/files/2005/2005_01_BG_The_Courts_Prosecution_and_Investigation_in..pdf.
3. **Jescheck, H.** Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil. Berlin: Duncker & Humblot, 1988, p. 393.

⁹ По-подробно за съдебната система на Германия вж. Център за изследване на демокрацията. Съдът, прокуратурата и разследващите органи в държавите-членки на Европейския съюз и страните-кандидатки. [онлайн]. [прегледан на 12 септември 2022]. Достъпен на: https://csd.bg/fileadmin/user_upload/publications_library/files/2005/2005_01_BG_The_Courts_Prosecution_and_Investigation_in..pdf